

Presuda Međunarodnoga suda pravde u Haagu 3. veljače 2015. i povijesne činjenice

ANTE NAZOR

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, Republika Hrvatska

Rad na temelju sadržaja presude Međunarodnoga suda pravde u Haagu i bilježaka autora, kao sudionika usmenoga dijela procesa pred spomenutim sudom, govori o točkama presude, ali i o tijeku suđenja i podacima koji su izneseni u tom postupku, kao i o značajkama koje ta presuda ima za razumijevanje događaja u Hrvatskoj u prvoj polovini 1990-ih.

Ključne riječi: tužba; genocid; Srbija; Republika Srpska Krajina; velikosrpska politika; Slobodan Milošević; "Oluja"; Franjo Tuđman; Međunarodni sud pravde

U Kraljevini Nizozemskoj, u Den Haagu, sjedište je dvaju sudova čije se presude odnose na događaje iz hrvatske povijesti u 1990-ima, pa tako i na događaje iz 1995., koja je u tim presudama znatno zastupljena: Međunarodni sud pravde (dalje: Sud) i Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ; *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, ICTY). Ovaj drugi je *ad hoc* sud formiran da bi se procesuirali pojedinci odgovorni za kršenje međunarodnoga humanitarnog i ratnog prava (ratne zločine) tijekom rata na području bivše Jugoslavije (dakle stranke u postupku su tužitelj suda s jedne strane te pojedinci okrivljenici s druge strane, a utvrđuje se individualna odgovornost tih pojedinaca u konkretnom događaju).

Za Hrvatsku je posebno važna presuda Suda od 3. veljače 2015., kao najvišega tijela Ujedinjenih naroda (UN) koje je nadležno za rješavanje sporova između država (dakle stranke u postupku su države te se utvrđuje odgovornost države), kojom je završio 16 godina dug proces u kojem je Hrvatska pokušala međunarodnoj javnosti prikazati što se dogodilo u Hrvatskoj u 1990-ima.¹

¹ Zahvaljujem Jani Špero iz Ministarstva pravosuđa, članici hrvatskoga pravnog tima u spomenutom procesu na Međunarodnom sudu pravde, na savjetima i podacima koje sam koristio pri pisanju ovoga rada.

Naime, Hrvatska je 2. srpnja 1999. Sudu podnijela zahtjev za pokretanje tužbe protiv tadašnje Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) zbog povrede UN-ove Konvencije iz 1948. o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Detaljno obrazloženje Tužbe (tzv. Memorijal) Hrvatska je Sudu dostavila 2001., a s obzirom na to da je SRJ 2003. promijenila ime u Srbija i Crna Gora, a potom se 2006. raspala na Srbiju i Crnu Goru, Hrvatska se, na traženje Suda, izjasnila da postupak nastavlja u odnosu prema Republici Srbiji. Spomenutom je tužbom Republika Hrvatska (RH) tražila da Srbija privede pravdi osobe koje su počinile genocidna djela, da dostavi informacije o nestalim osobama, da vrati kulturna dobra odnesena iz Hrvatske te da plati naknadu štete. S obzirom na to da je Srbija prigovorila da Sud nije nadležan za postupanje u tom predmetu, prije pokretanja rasprave Sud je trebao odlučiti je li nadležan za postupanje. Usmena rasprava o nadležnosti Suda održana je u Haagu 2008., a Sud je odluku o nadležnosti kojom se proglašava nadležnim za Tužbu RH protiv Srbije (što govori u prilog zaključku da rat u RH nije bio građanski) objavio 18. studenoga 2008. (na 17. obljetnicu srpske okupacije i zločina u Vukovaru i Škabrnji). Na hrvatsku tužbu Srbija je odgovorila protutužbom.

Prije zakazivanja usmene rasprave uslijedilo je podnošenje dodatnih pisanih podnesaka. Tako je Srbija u siječnju 2010. Sudu dostavila podnesak ("Protumemorijal") koji je obuhvatio odgovor na hrvatski "Memorijal", ali i protutužbu Srbije protiv Hrvatske. Potom je u prosincu 2010. Hrvatska dostavila Sudu odgovor ("Reply") na "Protumemorijal" Srbije, u kojem su objedinjeni hrvatski odgovor na odgovor Republike Srbije na hrvatski "Memorijal" i hrvatski odgovor na Protutužbu Republike Srbije. Republika Srbija potom je u studenom 2011. Sudu dostavila svoj protuodgovor ("Rejoinder") na podnesak RH. Posljednji pisani podnesak ("Additional pleading") RH je dostavila Sudu u kolovozu 2012., odgovorivši na taj način još jednom na protutužbu Republike Srbije.² Tijekom usmene rasprave o meritumu 2014. Hrvatska je optužila Srbiju za genocid počinjen nad Hrvatima na području Hrvatske 1991. i 1992., a Srbija je u svoju obranu iznijela da ratni zločini počinjeni u to vrijeme nad Hrvatima nisu najteže kazneno djelo genocida te da Srbija ne može biti odgovorna za eventualni genocid počinjen prije 27. travnja 1992., kada je nastala SRJ. Iznoseći svoju protutužbu, Srbija je optužila Hrvatsku za genocid počinjen nad tzv. krajinskim Srbima za vrijeme i nakon vojno-redarstvene operacije "Oluja" 1995. godine. Pritom se, kao jednim od glavnih argumenata, koristila tzv. Brijunskim transkriptom, kojim se kao dokazom služilo i Tužiteljstvo MKSJ-a u optužnici protiv Gotovine, Markača i Čermaka, no koji je u pravomoćnoj presudi odbačen jer ne dokazuje namjeru protjerivanja i ubijanja Srba. Usto, srpski je pravni tim tvrdio da Srbija nije odgovorna za djelovanje bivše Jugoslavenske narodne armije (JNA), srpskih paravojnih postrojbi i postrojbi lokalnih

² *Application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Croatia v. Serbia)*, Haag, 3 February 2015, 8-10.

Srba u Hrvatskoj, odnosno da JNA nije bila srpska vojska te da se zločini pripadnika tih vojnih snaga nad Hrvatima ne mogu smatrati genocidom, a da je “Oluja” bila planirana i izvedena s ciljem uništenja “krajinskih Srba”.³

U vojnim operacijama većih razmjera, kakva je bila “Oluja”, događaju se incidenti. Nažalost, dogodili su se i u “Oluji”, a srpski ih je pravni tim pokušao prikazati kao genocid. Pritom se pozvao i na podatak da u RH danas živi trećina Srba u odnosu na 1991. godinu. No istodobno je prešutio najvažniju činjenicu, da je za takvo stanje, odnosno za odlazak Srba iz RH, odgovorna isključiva politika srpskoga vodstva. Tomu u prilog govori i činjenica da je – uz neprestano iseljavanje Srba s okupiranoga područja RH, tadašnjih UNPA zona, od 1992. do 1995. – masovni odlazak Srba s toga područja započeo prvoga dana “Oluje” nakon što je “Vrhovni savjet odbrane RSK” 4. kolovoza 1995. u 16.45 donio “Odluku o planskoj evakuaciji sveg za borbu nesposobnog stanovništva iz opština Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš i Gračac”. Spomenuta odluka “ovjerena je u Glavnom štabu SVK” u 17.20 istoga dana.⁴ Taj je izvor dostupan javnosti i njegov sadržaj ne može osporiti ni jedna sudska presuda. Činjenicu da je vodstvo “Republike Srpske Krajine” (“RSK”) odgovorno za odlazak Srba s okupiranih područja RH mogu dovesti u pitanje samo novi, relevantni izvori, koje srpski pravni tim u raspravi pred Sudom u Haagu nije ponudio. Zapravo, prema izlaganju srpskoga pravnog tima u Haagu, proizlazi da je Hrvatska kriva jer je 1995. odlučila vojnim putem osloboditi okupirane dijelove svoje države nakon niza neuspješnih mirovnih ponuda koje je srpsko vodstvo odbilo, nakon što je Hrvatska 1991. bila napadnuta, a dijelovi njezina teritorija okupirani i razoreni, te nakon što je nesrpsko stanovništvo na okupiranom području uglavnom ubijeno ili protjerano.

Dakako, na ovom su suđenju izneseni i podaci o zločinima koje su počinili neki pripadnici hrvatskih snaga, no oni ne mijenjaju karakter rata, a s njima se hrvatska javnost uglavnom već suočila i osudila ih. I ne samo javnost, nego većim dijelom i hrvatsko pravosuđe.⁵ Uostalom, i hrvatski je pravni tim napome-

³ Ove kao i dio drugih podataka koje donosim u radu iznosim na temelju bilježaka koje sam zapisao u sudnici Međunarodnoga suda pravde u Haagu od 10. do 14. ožujka 2014., slušajući izlaganje predstavnika srpskoga pravnog tima pred raspravnim vijećem Suda u spomenutom procesu, te podataka koje sam dobio sudjelujući u pripremi hrvatskoga pravnog tima za taj proces.

⁴ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.–1995.*, knjiga 17: *Dokumenti vojne provenijencije “Republike Srpske Krajine” (svibanj-listopad 1995.)* (Zagreb, 2015), 352–353.

⁵ Protiv osoba koje su sudjelovale u kriminalnim radnjama tijekom i neposredno nakon “Oluje” hrvatska je vlast do rujna 1999. podnijela 3978 kaznenih prijava; na hrvatskim je sudovima na osnovi podignutih optužnica doneseno 1949 presuda, a od toga su broja 1492 osobe hrvatske nacionalnosti osuđene na odgovarajuće kazne: od 26 osoba optuženih za ubojstvo, do rujna 1999. pravomoćnom presudom na kaznu zatvora u trajanju od jedne do 15 godina osuđeno je 12 osoba, a osuđujuća presuda zbog ubojstva s kaznom zatvora u trajanju od jedne i pol do 20 godina do tada je izrečena za još tri osobe (podaci iz: *Bijela knjiga Vlade Republike Hrvatske o suradnji s Međunarodnim sudom za kazneno gonjenje osoba...* /Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obrane, 1999/). Prema podacima Državnoga odvjetništva RH do sredine 2011., u vezi s kaznenim djelima počinjenim tijekom i neposredno nakon “Oluje” podneseno je ukupno 6390 prijava protiv poznatih (4128) i nepoznatih (2262) osoba; od toga je prijavljeno

nuo da je Hrvatska svjesna da su tijekom “Oluje” počinjeni individualni zločini nad Srbima i da duboko žali zbog toga. Podsjetio je da su hrvatski predsjednici Stjepan Mesić i Ivo Josipović zbog toga izrazili žaljenje, no “da pomirenje mora biti utemeljeno na povijesnoj istini, a da je odbacivanje Srbije da prizna odgovornost udarac u lice tisućama žrtava i nestalih”.

Hrvatski je pravni tim objasnio razliku u prirodi vojnih operacija srpskih snaga koje su predmet hrvatske tužbe i vojnih operacija hrvatskih snaga iz 1995. koje su predmet srpske protutužbe, iznoseći da je “Oluja bila legitiman vojni odgovor na nezakonitu okupaciju, odgovor koji je, prema presudi ICTY-ja, proveden zakonito, a da su vojne operacije koje je provela ili podržavala Srbija bile nezakonita invazija na suverenu državu s ciljem stvaranja velike Srbije na teritoriju Hrvatske”. Naglašeno je da su operacije “Bljesak” i “Oluja” 1995. imale za cilj poraz onoga što je ICTY u presudi Milanu Martiću nazvao udruženim zločinačkim pothvatom, što je zapravo bio “RSK” kao hrvatski teritorij koji je nezakonito okupirala država (Srbija) koja je u ovom predmetu podnijela protutužbu.

Spomenutu srbijansku protutužbu za genocid protiv Hrvatske hrvatski je pravni tim označio “posve neutemeljenom” te upozorio Sud da je “ona neodgovarajuće oružje Srbije da skrene pozornost s događaja 1991. za koje je odgovorna” i da služi samo odvratanju pozornosti od hrvatske tužbe protiv Srbije, jer nema uporišta ni u činjenicama, ni u zakonu, ni u jednoj presudi ICTY-a. Napomenuto je da se Srbija “očajnički drži za nepravomoćnu presudu ICTY-a u slučaju Gotovina i Markač”, a istodobno bi htjela da Sudsko vijeće ovoga suda zažmiri na pravomoćnu (oslobađajuću) presudu ICTY-a u istom predmetu (Gotovina – Markač), kao i na presude ICTY-a u slučajevima Mrkšić i Babić te Martić (u kojoj je utvrđena odgovornost Beograda za zločine u Hrvatskoj). Pozivajući se na presude ICTY-a, hrvatski je pravni tim ustvrdio da krajinski Srbi nisu pobjegli zbog neselektivnoga granatiranja, nego zbog poziva na evakuaciju i pritiska krajinskih vlasti, te da hrvatska vlada nije poticala pljačku i uništavanje “srpske” imovine nakon “Oluje” i da im kuće nije konfiscirala nego privremeno preuzela radi smještaja izbjeglica i zaštite od pljačke. Suprotno tvrdnjama Srbije, nije postojao zločinački plan u “Oluji”, nije bilo prekomjernoga granatiranja, prisilne deportacije ni ciljanih napada na Srbe koji su ostali u svojim kućama nakon operacije.

U odgovoru na izlaganje srpskoga pravnog tima u kojem je iznesen citat iz Brijunskoga transkripta, hrvatski je tim upozorio na selektivan pristup, jer

---

439 (manje od 7%) pripadnika Oružanih snaga RH. Postupajući po tim prijavama, otkriveno je i procesuirano 3728 osoba (protiv njih 395 – oko 10% – postupak je pokrenut dok su bili pripadnici hrvatskih oružanih snaga), a osuđeno 2380 počinitelja. Kada je riječ o žrtvama, ukupno je evidentirano 47 osoba; od toga su zbog ubojstva 21 osobe procesuirane 33 počinitelja, a počinitelji ubojstava 26 žrtava nisu otkriveni. Istodobno su u nadležnim državnim odvjetništvima u tijeku bila kriminalistička istraživanja 24 ratna zločina u kojima je stradalo 156 osoba. Sveukupno su na temelju prijava policije i istraživanja u evidenciju Državnoga odvjetništva RH uneseni podaci o 214 smrtno stradalih osoba koje su stradale kao žrtve kaznenoga djela ubojstva ili kao žrtve kaznenoga djela ratnih zločina tijekom ili neposredno nakon “Oluje”.

dio koji je citiran – “Da nanesimo takve udarce da Srbi praktično nestanu” – ima i svoj nastavak, koji je srpski tim prešutio: “Da nanesimo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti da mora kapitulirati u nekoliko dana”, što dokazuje da predsjednik Tuđman nije mislio na Srbe kao civile, nego na srpske vojne snage. Hrvatski pravni tim odbacio je kao nevjerodostojne i pretjerane podatke o stradalima u “Oluji” koje je prikazao Dokumentacijsko-informacijski centar “Veritas” i njegov voditelj Savo Štrbac. Podatak da je u “Veritasovu” popisu iz kolovoza 2005., pod naslovom “Srpske žrtve ubijene od strane hrvatskih oružanih snaga”, nabrojeno više od 500 imena osoba čiju smrt nije uzrokovalo djelovanje hrvatskih oružanih snaga pokazuje spremnost njegovih autora na manipulaciju u prezentaciji događaja, činjenica i broja žrtava iz Domovinskoga rata. Sudsko vijeće u Haagu na to je upozoreno navođenjem primjera s “Veritasova” popisa, na kojem su kao žrtve u “Oluji” i ljudi koji su bili živi i 10 godina nakon “Oluje”, ili su poginuli u prometnim nesrećama, neki od njih još 1991., ili nesretnim slučajem prije “Oluje” itd.⁶

U svojem izlaganju pred Sudskim vijećem srpski je pravni tim propustio iznijeti važan podatak da je Savo Štrbac, koji se na ovom suđenju pojavio kao svjedok Srbije i suradnik srpskoga pravnog tima, bio dužnosnik “vlade Republike Srpske Krajine”, u čijem je mandatu ubijano i protjerivano nesrpsko stanovništvo na tom okupiranom području RH, te koja je, provodeći isključivu velikosrpsku politiku, odbila sve mirovne inicijative i okupirano područje RH namjeravala pripojiti Republici Srbiji. Srpski je pravni tim Savu Štrpca predstavio kao vjerodostojnoga i istaknutoga humanitarca, iako izvori pokazuju suprotno. Naime, usto što njegovi podaci o događajima u Domovinskom ratu i stradanju žrtava nisu točni, ni njegov odnos prema stradanju civila Hrvata ne može se nazvati humanim. Tako je, kao odvjetnik – branitelj Nikole Gagića, pripadnika srpskih snaga u Hrvatskoj (na području Dalmacije), kojemu se sudilo zbog ubojstva dvoje starijih civila Hrvata u njihovoj kući u studenom 1991., Savo Štrbac 1992. zatražio da se okrivljeni pusti na slobodu, među ostalim i “jer je delo učinio u odnosu na lica koja je sa puno osnova smatrao pripadnicima druge strane u sukobu, a vojnik nikada ne odgovara za ubistvo

⁶ Imena i okolnosti pogibije poginulih, koji su u “Veritasovu” popisu iz 2005. nabrojani kao žrtve hrvatskih snaga, provjerio je Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR) u Zagrebu, uspoređujući te podatke s podacima u bazi podataka Centra o poginulima u Domovinskom ratu na okupiranom području RH koja se temelji na srpskim izvorima (“popisi poginulih boraca SVK” i ostali dokumenti “RSK-a”, u kojima su imena poginulih i okolnosti pogibije). DVD s popisom više od 500 poginulih čiju je smrt srpski Dokumentacijsko-informacijski centar “Veritas” netočno pokušao prikazati kao izravnu posljedicu djelovanja hrvatskih snaga nalazi se u HMDCDR-u. Za potrebe spomenutoga suđenja u Haagu, na traženje hrvatskoga pravnog tima, HMDCDR je napravio novu provjeru i upozorio, opet na temelju podataka iz srpskih izvora, na netočne podatke o poginulim osobama na srpskoj strani koje je srpski pravni tim priložio u svojoj protutužbi. DVD s tim podacima dio je materijala koji je hrvatski pravni tim priložio Međunarodnom sudu pravde u Haagu u spomenutom sudskom procesu.

protivnika”, pri čemu je “bez značaja to što su oštećeni imali svojstvo civilnog lica, jer reč je o građanskom ratu i o neprijateljskoj teritoriji”⁷

Hrvatski pravni tim osporio je i tezu srpskoga pravnog tima da su Miloševićeva politika “svi Srbi u jednoj državi” i pobuna hrvatskih Srba bile “reakcija na nacionalistički separatizam predsjednika Franje Tuđmana”, a ne pokušaj stvaranja velike Srbije. Govoreći o “Tuđmanu kao prvom separatistu”, srpski pravni tim pozvao se na pisanje dr. Dejana Jovića, u trenutku usmene rasprave u Haagu savjetnika tadašnjega hrvatskog predsjednika Ive Josipovića, no činjenica je da je dio Srba u Hrvatskoj već 1989. počeo javno nastupati protiv Hrvatske i njezine tadašnje vlasti, dakle prije nego što su Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Franjo Tuđman pobijedili na izborima u Hrvatskoj, te da je “srpski nacionalizam taj koji je uništio SFRJ” i uzrokovao rat u Hrvatskoj, “rat koji Hrvatska nije željela”.⁸

Na tezu “da je rat u Hrvatskoj isprovocirao Tuđman” hrvatski je pravni tim odgovorio podacima da ICTY za rat u Hrvatskoj nije optužio ni jednog Hrvata, a osudio je brojne srbijanske čelnike, što “govori o prirodi rata u Hrvatskoj, bez obzira na to što Srbija to negira”. Uostalom, i istaknuti član srpskoga pravnog tima u ovom procesu, kanadski profesor William Schabas, zaključio je prije desetak godina u svojoj knjizi da su za rat u bivšoj Jugoslaviji, odnosno u Hrvatskoj, odgovorni upravo Slobodan Milošević i Srbija.⁹ Dakle, tvrdio je isto ono što su na ovom suđenju, na temelju izvora, rekli predstavnici hrvatskoga pravnog tima i svjedokinja iz Srbije koja je svjedočila na poziv hrvatskoga pravnog tima.

Zastupnik srpskoga pravnog tima Saša Obradović poručio je na početku svojega izlaganja sucima najvišega suda UN-a da “uime srbijanske vlade i naroda, ponavlja iskreno žaljenje za sve žrtve rata i zločina počinjenih u oružanom sukobu u Hrvatskoj, bez obzira na pravnu kvalifikaciju tih zločina i bez obzira na njihovo nacionalno i etničko podrijetlo, jer svaka žrtva zaslužuje poštovanje i sjećanje”. Ali nastavak izlaganja srpskoga pravnog tima često je odudarao od sadržaja takve civilizirane poruke. Naime, prilikom izlaganja u tako uglednoj ustanovi kao što je Međunarodni sud pravde u Haagu, i pred uglednim tijelom kao što je Sudsko vijeće toga suda, govornici bi iznošenjem provjerenih informacija i podataka, odnosno istinom, trebali pokazati dužno poštovanje prema žrtvama i stradalim civilima, u ovom slučaju stradalima

⁷ Hrvatska – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Vrhovni vojni sud, II K broj 111/92, 7. maja 1992., Rešenje, kut. 5011.

⁸ Komentirajući 8. sjednicu Centralnoga komiteta Saveza komunista Srbije, na kojoj su krajem rujna 1987. vlast u Srbiji preuzeli Miloševićevi ljudi, bivši predsjednik Predsjedništva Socijalističke Republike Srbije Ivan Stambolić, koji je upravo zbog Miloševićeve politike sredinom prosinca 1987. napustio tu dužnost, zapisao je: “Osma sjednica zaista je bila ratna truba čiji je zvov podigao na noge srpske nacionaliste, u pohod na razaranje Jugoslavije. Jugoslavija je već tada bila osuđena na smrt. Preostao je samo njezin jezivi hropac u krvi (...)” (Ivan Stambolić, *Put u bespuće*, Beograd 1995., 19).

⁹ Michael P. Scharf, William A. Schabas, *Slobodan Milosevic On Trial: A Companion* (The Continuum International Publishing Group Inc., 2002), 19-20.

u Domovinskom ratu, bez obzira na njihovu narodnost i vjersku pripadnost. Nažalost, u svojem izlaganju na Sudu od 10. do 14. ožujka 2014. pojedinci iz srpskoga pravnog tima prelazili su granicu razumnog objašnjenja događaja i, manipulirajući sadržajem navedenih izvora, prije svega izjavama sudionika događaja i videozapisima, te netočno iznesenom faktografijom i proizvoljnim tumačenjem brojeva, podsjetili na razdoblje vladavine Slobodana Miloševića, kada su mediji u javnost plasirali brojne dezinformacije. Tako su se, vađenjem iz konteksta, izjave prilagođivale potrebi uvjeravanja sudaca, a brojevi su izmišljeni (npr. broj stradalih civila) ili netočno prikazani (npr. broj hrvatskih generala koji su iz JNA prešli u Hrvatsku vojsku), odnosno prikazani kao gole činjenice, bez objašnjenja okolnosti u kojima su nastali (npr. smanjenje broja Srba u Hrvatskoj).

Objašnjavajući Miloševićevu politiku, zastupnik srpskoga pravnog tima u svojem se govoru zapitao što je loše u tome da Srbi žele živjeti u jednoj državi. To pitanje može izgledati bezazleno samo onomu tko nije upoznat s načinom na koji su srpsko vodstvo i JNA pokušali ostvariti takvu želju i što je to značilo za Hrvate, Bošnjake i Albance. Stoga, nakon svega što se dogodilo početkom 1990-ih u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH), takva retorika i svjesna zamjena teza, odnosno falsificiranje povijesti, nije temelj za mirniju budućnost na ovim prostorima. To pogotovo nije usporedba sastanka hrvatskoga vodstva na Brijunima krajem srpnja 1995., koji je zastupnik srpskoga tima nazvao “zločinačkom zavjerom”, sa sastankom u Wannseeju u veljači 1942., na kojem su nacisti donijeli odluku o “konačnom rješenju židovskoga pitanja”. Zastupnici Hrvatske u spomenutom procesu nazvali su takvu “optužbu nedostojnom ovoga suda” i izrazili žaljenje “što je sud morao čuti usporedbu Holokausta i Oluje”. Zapravo, kako je rečeno, zastupnik srpskoga tima prof. Schabas u svojem je skandaloznom izlaganju sve koji ne tumače Brijunski transkript kao srpski pravni tim izjednačio s poricateljima holokausta, uključujući predsjednika ICTY-a Theodora Merona, koji je i sam preživjela žrtva holokausta.

Inzistiranje na povezanosti Nezavisne Države Hrvatske (NDH) iz Drugoga svjetskog rata sa suvremenom RH nije utemeljeno u izvorima i promašen je pokušaj prikaza Hrvatske kao zločinačke države, tim više jer i Ustav RH iz prosinca 1990. jasno pokazuje da je tadašnja hrvatska vlast suvremenu Hrvatsku, među ostalim, gradila na temelju državne suverenosti u razdoblju Drugoga svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju NDH (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963. – 1990.)...¹⁰

U suprotnosti je s činjenicama i pokušaj srpskoga pravnog tima na Sudu da hrvatskoga predsjednika Franju Tuđmana prikaže kao provoditelja ideja ustaškoga pokreta u NDH, odnosno kao sljednika nacističke/fašističke ideologije, s obzirom na to da je predsjednik Tuđman u Drugom svjetskom ratu

¹⁰ Ustav Republike Hrvatske, Izvorišne osnove, *Narodne novine* (Zagreb), 56 (1990.)

bio pripadnik antifašističke Narodnooslobodilačke vojske u Hrvatskoj. Sama činjenica da je upravo Franjo Tuđman bio pozivan na međunarodne proslave godišnjica pobjeda antifašističkih snaga i da je bio jedini živući antifašistički borac iz Drugoga svjetskog rata među pozvanim predsjednicima država pokazuje koliko su neutemeljene takve tvrdnje srpskoga pravnog tima o njemu.

Jednako tako, dijelovi govora predsjednika Tuđmana, odnosno selektivno i tendenciozno navedeni primjeri iz njegovih knjiga i govora koje je pred Sudskim vijećem Suda u Haagu prezentirao srpski pravni tim izvađeni su iz konteksta ili netočno citirani i kao takvi amaterski konstruirana manipulacija izvorima. To je neutemeljen, proziran pokušaj da se Sudsko vijeće uvjeri u nešto što ne odgovara činjenicama, a predsjednik Tuđman prikaže kao osoba s genocidnim idejama. Cjelovit uvid u sadržaj govora ili knjiga iz kojih su prikazani citati upućuje na sasvim drugačiji zaključak od onoga koji je pokušao nametnuti srpski pravni tim, a koji se uporno nameće i u dijelu medija u Hrvatskoj. To ponajbolje pokazuje primjer manipulacije govorom predsjednika Tuđmana na 1. općem saboru HDZ-a, održanom krajem veljače 1990. u dvorani "Vatroslav Lisinski" u Zagrebu. Srpski je pravni tim u svojem izlaganju pred sucima naveo samo dio toga govora, u kojem predsjednik Tuđman kaže da "NDH nije bila samo kvislinška tvorevina i fašistički zločin nego i izraz težnji hrvatskoga naroda". Zapravo je navedena ista rečenica koja se navodi u dijelu medija u Hrvatskoj kada se želi "dokazati" da je Tuđman veličao NDH i nacizam, odnosno da je imao genocidne namjere.

No sadržaj cjelovito pročitano g teksta govora jasno pokazuje da predsjednik Tuđman ne veliča NDH te da "kao činjenicu od dalekosežne povijesne važnosti navodi da se ZAVNOH-om utemeljenom Federalnom Državom Hrvatskom hrvatski narod na koncu Drugog svjetskog rata našao na strani pobjedničkih demokratskih sila i da je zahvaljujući tome izbjegao plan četničkoga genocida, posljedice kojega su za Hrvate mogle biti katastrofalne". Dakako, srpski je pravni tim u svojem izlaganju u Haagu to prešutio. Također se prešućuje da predsjednik Tuđman nije zaboravio "povijesne zasluge zavnohovske Hrvatske", odnosno "hrvatskih komunista i partizana, s kojima se u granicama Hrvatske našla Istra i druga područja na Jadranu, od Lastova, preko Zadra do Rijeke, kao i Međimurje", što ne znači da se isto ne bi dogodilo i u nekim drugim okolnostima. Istodobno je predsjednik Tuđman tvrdio da Hrvati nisu pristupili antifašističkom pokretu zbog komunizma nego zato što su težili slobodi i ravnopravnosti. Usto, predsjednik Tuđman u spomenutom je govoru argumentirano pokazao da su planovi o stvaranju velike Srbije već javno predstavljani prije održavanja 1. općeg sabora HDZ-a u "Lisinskom" te da pojedine teze u svojem govoru iznosi kao odgovor na njih, odnosno da je federalni poredak Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i prije njegova navedenog govora već bio skršen "miloševićevskim velikosrpskim neoekspanzionizmom i odlučnim slovenskim zahtjevima za uspostavu dosljedno konfederativnih odnosa". Pritom zaključuje da su i napadi u srpskom tisku na Josipa Broza Tita, a može se reći i na Ustav SFRJ iz 1974., kao najvećega krivca za sve

probleme srpstva, zapravo “dokaz obračunavanja s njegovim federalizmom, s kojim se pretežiti dio srpskog političkog mnijenja nikada nije pomirio”.¹¹

Govoreći o zločinima nad Srbima u Hrvatskoj u vrijeme NDH, koji su se, nažalost, dogodili, ali koje je vodstvo suvremene RH osudilo, srpski pravni tim prešutio je činjenicu da su se “pobjednici” 1945. surovo osvetili za zločine počinjene u NDH i bez suđenja poubijali više desetaka tisuća Hrvata, vojnika i civila. Nasuprot tomu, činjenica je da se hrvatske snage, kao pobjednici, 1995. nisu na isti način obračunale s poraženima, koliko god to neki pokušavali prikazati kao genocid.

Velikosrpska politika uzrok je rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini

Bez obzira na izlaganje srpskoga pravnog tima, izvori nedvojbeno pokazuju da uzrok rata u Hrvatskoj 1991. ne treba tražiti u postojanju NDH nego u kontinuitetu velikosrpske politike, odnosno u sadržaju velikosrpskih projekata i dokumenata nastalih prije 1941. i stvaranja NDH. Iako zbog koncepcije i vremena izlaganja hrvatski pravni tim u Haagu nije govorio o tome, činjenica je da je ciljeve iznesene u velikosrpskim projektima iz XIX. stoljeća srpska politika pokušala ostvariti i u prvoj Jugoslaviji. Tu je državu zastupnik srpskoga pravnog tima u svojem izlaganju u Haagu spomenuo kao primjer zajedničkoga i bratskoga života Hrvata i Srba, potpuno ignorirajući neriješeno nacionalno pitanje, posebice nepovoljan i diskriminirajući položaj hrvatskoga naroda u njoj. Istina je da su pojedini hrvatski političari zagovarali južnoslavensku ideju, no ne onako kako su je velikosrpski krugovi u Beogradu prihvatili i provodili u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevini Jugoslaviji, kako se prva Jugoslavija službeno zvala. O karakteru spomenute države te odnosu prema Hrvatima i hrvatskom nacionalnom pitanju u njoj govori i podatak da su 1928. u jugoslavenskom parlamentu – Narodnoj skupštini u Beogradu – ubijeni hrvatski zastupnici dr. Đuro Basariček i Pavao Radić, a da je u hrvatskom narodu omiljen političar i vođa Stjepan Radić od posljedica ranjavanja u tom atentatu ubrzo umro (u atentatu su ranjena još dvojica hrvatskih narodnih zastupnika, Ivan Pernar i Ivan Grandža).

Jednak odnos prema Hrvatima sljedbenici velikosrpske politike pokazali su i tijekom brutalne agresije JNA i srpskih snaga na Hrvatsku od ljeta 1991., kao i tijekom okupacije dijelova RH. O njezinim razmjerima svjedoči najmanje 148 masovnih i 1200 pojedinačnih grobnica sa žrtvama zločina koje su počinili srpski ekstremisti¹² te masovno uništavanje katoličkih crkava, hrvatskih

¹¹ “Programske zasade i ciljevi HDZ-a, Uvodno izlaganje dr. Franje Tuđmana”, *Glasnik Hrvatske demokratske zajednice* (Zagreb), br. 8, ožujak 1990., 17-21.

¹² Broj masovnih grobnica prema županiji ekshumacije: Vukovarsko-srijemska 55, Sisačko-moslavačka 43, Osječko-baranjska 16, Karlovačka 11, Ličko-senjska 8, Požeško-slavonska i Šibensko-kninska po 5, Zadarska i Brodsko-posavska po 2, te Bjelovarsko-bilogorska 1. Izvor: Ministarstvo branitelja, Uprava za zatočene i nestale, 21. 9. 2015.

spomenika i stambenih objekata na okupiranom području, kao i primjer promjene imena ulica u okupiranom Vukovaru 1992., kada su srpske okupacijske vlasti Ulicu Stjepana Radića preimenovala u ulicu njegova ubojice, srpskoga radikala Puniše Račića.¹³

O kontinuitetu velikosrpske politike svjedoči i brošura “Krajina – Srbi u našim sjevero-zapadnim pokrajinama”, tiskana u “Zadružnoj štampariji” u Berislavićevoj ulici u Zagrebu 1939., te pokret pod nazivom “Srbi na okup”, o kojem svjedoče letci istoimenoga naziva tiskani krajem 1939. i tijekom 1940., dakle u razdoblju prije uspostave NDH.¹⁴ Spomenuti izvori pokazuju da je već tada dio Srba želio pojedine kotareve odcijepiti iz netom stvorene Banovine Hrvatske, iako su njezino osnivanje službeno podržali dvor i vlada u Beogradu, i pripojiti srpskom dijelu tadašnje Jugoslavije, jednako kao što je gotovo identično područje vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj namjeravalo pripojiti Republici Srbiji i 1991. godine. Uz ostale izvore, to pokazuju “Odluka o pri-sajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji”, koju je “Izvršno veće SAO Krajine” donijelo 1. travnja 1991. u Korenici,¹⁵ i “Odluka Skupštine SAO Krajine” (čl. 2. i 3.) od 16. svibnja 1991.¹⁶ te “Zakon o privremenoj teritorijalnoj organizaciji RSK”, donesen 6. veljače 1992. na sjednici “Vlade RSK” u Kninu.¹⁷ Kontinuitet velikosrpske politike dokumentiran je i projektom “Homogena Srbija” Stevana Moljevića i uputama (“Instrukcije”) Draže Mihailovića iz 1941. godine.¹⁸

S obzirom na navedeno, neumjesno je da Hrvatsku za ustaške zločine u NDH – kojima se već tada suprotstavio velik broj Hrvata i hrvatskih antifašista, i koje je već tada blaženi kardinal Stepinac nazvao “najvećom ljagom”, a s kojima se suvremena RH suočila i osudila ih – prozivaju oni koji negiraju postojanje velikosrpske politike te prešućuju djelovanje tadašnje srpske vlasti, vlade Milana Nedića u Srbiji tijekom Drugoga svjetskog rata i njezinu suradnju s nacističkom Njemačkom u provedbi zločina nad Židovima. Iako su za istrebljenje Židova u Srbiji najodgovorniji njemački predstavnici vlasti u Srbiji, o toj suradnji i karakteru tadašnje srbijanske vlasti govori podatak da je zapovjednik njemačke civilne uprave za Srbiju Harald Turner u rujnu 1942. objavio

¹³ “Rešenje o promeni imena ulica i trgova i utvrđivanju imena novih ulica u naseljenim mestima na području Opštine Vukovar”, “Izvršni savet Opštine Vukovar”, 16. 7. 1992.; u: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.*, knjiga 6: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)* (Zagreb-Slavonski Brod, 2009), 41.

¹⁴ Ante Nazor, “Kontinuitet velikosrpske ideologije kao uzrok rata u Hrvatskoj 1990-ih”, u: *Vukovar '91. – istina i/ili osporavanje (između znanosti i manipulacije)*, ur. Dražen Živić, Sanja Špoljar Vržina, Vinicije B. Lupis i Sandra Cvikić (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar, Zagreb – Vukovar 2013), 33-55.

¹⁵ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.*, knjiga 2: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)* (Zagreb; Slavonski Brod, 2007), 160-161.

¹⁶ *Glasnik Krajine* (Knin), br. 3, 17. 5. 1991., 123-124; Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005), 102.

¹⁷ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.*, knjiga 4: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)* (Zagreb; Slavonski Brod, 2007), 82-83.

¹⁸ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. (velikosrpski projekti od ideje do realizacije)* (Zagreb, 2010), 50-57, 344-348.

da je “židovsko pitanje u Srbiji riješeno i da je Srbija prva zemlja u Europi koja je proglašena slobodnom od Židova (‘Judenfrei’)”.¹⁹ Naravno, činjenicu da je u Hrvatskoj tijekom Drugoga svjetskog rata bio snažan antifašistički pokret, čiji je pripadnik bio i hrvatski predsjednik Tuđman, te da je suvremena Hrvatska u svojim ustavnim odredbama definirana na odlukama ZAVNOH-a, srpski je pravni tim prešutio.

Dakako, hrvatski pravni tim ni te podatke nije spomenuo u svojem izlaganju u Haagu, jer događaji iz Drugoga svjetskog rata nisu predmet rečenoga procesa niti se u ozbiljnim raščlambama smatraju uzrokom rata u Hrvatskoj i BiH početkom 1990-ih, kao što zbog toga što je predmet rasprave bio genocid u Hrvatskoj u Haagu nije spomenut ni podatak da je iz Vojvodine – prema Ustavu SFRJ iz 1974., autonomne pokrajine u Srbiji, kojoj je srbijanska vlast krajem 1980-ih *de facto* ukinula autonomiju – tijekom 1990-ih protjerano više od 30 000 Hrvata iako na tom području nije bilo rata.²⁰ No i taj podatak govori o karakteru tadašnje srbijanske vlasti i njezinu odnosu prema Hrvatima.

Važnost procesa između Hrvatske i Srbije na Međunarodnom sudu pravde

Procesi pred Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu pokazali su da, zbog svojih posebnosti, metodologija korištenja izvora i način donošenja zaključaka u pravnom procesu nisu uvijek isti kao u povijesnoj znanosti, pa se može dogoditi da neke činjenice iz materijala prezentiranog na sudu ne dođu do izražaja. Primjerice, zbog pitanja nadležnosti suda ili odgovornosti za počinjeno nedjelo prije nekog određenoga datuma, u ovom se postupku radi o 27. travnja 1992. i proglašenju SRJ. No činjenica je da je uglavnom isto srbijansko vodstvo provodilo politiku i tijekom druge polovine 1991. u SFRJ i od 27. travnja 1992. u SRJ, kao što je činjenica da je Vojska Jugoslavije koristila

¹⁹ Philip J. Cohen, *Tajni rat Srbije* (Zagreb, 1997), 131.

²⁰ Tijekom 1990-ih u Vojvodini je ubijeno najmanje 26 Hrvata (ne računajući nestale u ratu ili poginule pod sumnjivim okolnostima), a u Srijemu je “etnički očišćeno” 27 sela, u kojima više gotovo i nema Hrvata ili su od većinskoga stanovništva svedeni na manjinu. Prijetnje, nasilna mobilizacija u JNA i tjeranje na bojišta u Hrvatskoj u ljeto i jesen 1991., ubojstva, bombaški napadi na kuće i imanja, pucanje po kućama, fizičko izbacivanje iz kuća i s imanja, odvođenje na “informativne razgovore”, gubljenje posla zbog nacionalne pripadnosti, šikaniranje djece, bile su metode pritiska na Hrvate da napuste Vojvodinu (prema podacima Hrvata iz Vojvodine, tijekom 1990-ih s toga je područja prognano ili prisiljeno na iseljavanje najmanje oko 30 000 Hrvata). O položaju Hrvata u Vojvodini (Srijemu, Banatu i Bačkoj) od 1991., ali i u posljednjih pola stoljeća, dakle u razdoblju kada na tom području nije bilo rata, najbolje govori podatak da je broj Hrvata u Vojvodini između 1961. i 2002. smanjen za 61,1%; u Vojvodini je 1961. bilo 145 341 ili 7,8% Hrvata; 1981. – 109 203 ili 5,5%; 1991. – 72 528 ili 3,7%; 2002. – 56 546 ili 2,8% (Anđelko Akrap, “Demografski kontekst raspada SFR Jugoslavije”, *Pilar. Časopis za društvene i humanističke studije* III /2008/, br. 5 /1/). Dr. sc. Dražen Živić u svojem radu “Demografska dinamika i prostorni razmještaj Hrvata u Vojvodini – čimbenici i pokazatelji”, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata* (2012), br. 4, kaže da je u Vojvodini 1991. bilo 74 808 Hrvata.

istu vojnu opremu, naoružanje, objekte te isti oficirski kadar i ljudstvo kao i JNA. Dakle, promjenom naziva u praksi, tj. na terenu, nije se ništa promijenilo, promjene su bile samo formalne prirode.

Pravna zastupnica hrvatske strane Vesna Crnić Grotić istaknula je da je “Hrvatska podignula tužbu u vrijeme kad je u Srbiji još uvijek bio na vlasti Slobodan Milošević (koji je završio u zatvoru s optužbom za genocid u BiH, no presudu nije doživio) te da je Hrvatskoj kao jedino sredstvo za pravdu ostao ovaj sud, jer žrtve do sada nisu imale priliku nastupiti na bilo kakvom međunarodnom forumu i reći što se zapravo dogodilo u Hrvatskoj”. Dakle, ovaj je proces bio i prilika da se na neki način isprave nedostaci u radu Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Haagu, koji se također bavio događajima iz 1990. na području bivše Jugoslavije. Primjerice, ignoriranje i prešućivanje odgovornosti vodstva JNA za razaranje Vukovara i ubijanje njegovih stanovnika, jer nitko od najviših dužnosnika JNA nije osuđen za taj zločin. Držim da nitko ozbiljan ne vjeruje da je za razaranje Vukovara i zločine nad njegovim stanovnicima odgovoran samo Goran Hadžić, kako to sugeriraju postupci spomenutoga suda.

Izvori jasno pokazuju da je JNA 1991. praktično djelovala kao srpska vojska i da je zapravo postala sredstvo provođenja velikosrpske politike, koja je ustanove i vojsku bivše države iskoristila za ostvarenje svojega cilja.²¹ Činjenica je da pobunjeni Srbi iz Hrvatske nikada ne bi krenuli u pobunu protiv nove, demokratski izabrane hrvatske vlasti da nisu imali pomoć srpskih vlasti iz Beograda, kao što je činjenica da se srpsko vodstvo ne bi odlučilo za provedbu novoga velikosrpskog projekta da na svoju stranu nije pridobilo JNA. Zajednički interes srbijanskoga vodstva i vodstva JNA razlog su njihova zbližavanja – centralizirana država, odnosno očuvanje Jugoslavije kao strogo centralizirane države s prevlašću i političkom dominacijom najbrojnijega, srpskoga, naroda u njoj.

Također, bez obzira na retoriku srpskoga pravnog tima i na ishod spomenutoga procesa, ostaje činjenica da je 1991. Srbija, uz pomoć JNA, počinila agresiju na Hrvatsku, da su srpske snage 1991. okupirale gotovo trećinu teritorija RH, i da je cilj te agresije, u skladu s velikosrpskim projektima i politikom

²¹ General Kadrijević, savezni sekretar za narodnu obranu (jugoslavenski ministar obrane) 1991., u svojoj knjizi iznosi da je glavna grupacija kopnene vojske JNA, pretežno oklopno-mehanizirani sastavi u istočnoj Slavoniji, imala dva zadatka: “osloboditi srpske krajeve u istočnoj Slavoniji i biti glavna manevarska snaga Vrhovne komande za prodor prema Zagrebu i Varaždinu”, te da je “JNA predstavljala osnovu iz koje su formirane tri vojske: Vojska Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), Vojska Republike Srpske (u BiH, op. a.) i Vojska Republike Srpske Krajine (u RH, op. a.)” (Veljko Kadrijević, *Moje viđenje raspada* /Beograd: Politika, 1993/, 137, 163). O tome zašto JNA već 1991. nije i službeno postala srpska vojska govori srbijanski član u Predsjedništvu SFRJ i jedan od najbližih Miloševićevih suradnika Borisav Jović: “To bi za budući rasplet jugoslavenske krize Srbiju i Crnu Goru vodilo u nepovoljnosti, a tu srpsko-crnogorsku vojsku u poziciju ‘agresora’ na srpskim prostorima van Srbije” (Borisav Jović, *Posljednji dani SFRJ. Izvodi iz dnevnika* /Beograd: Politika, 1995/, 388-389).

čiji kontinuitet možemo pratiti najkasnije od XIX. stoljeća, bio pripojiti Republici Srbiji dijelove RH da bi se ostvario plan velikosrpskih stratega da “svi Srbi žive u jednoj državi”.

U završnoj riječi usmenoga dijela izlaganja, 14. ožujka 2014., zastupnica hrvatskoga pravnog tima rekla je da “Srbija ne niječe da su u Hrvatskoj počinjeni zločini, ali umjesto da uperi prstom u srbijansko vodstvo iz 1990-ih tvrdi da su u ratu patile sve strane, da u raspadu Jugoslavije nitko nema čiste ruke i da sve treba kazniti”. Spomenula je kako nema sumnje da su u Hrvatskoj počinjeni i zločini protiv Srba, ali da oni nisu bili dio državne politike. Nasuprot tomu, “brojni su dokazi da je Srbija počinila genocid u Hrvatskoj kao dio službene politike s ciljem stvaranja velike i etnički čiste Srbije”. Stoga je, zatraživši od Suda odbacivanje srbijanske protutužbe, istaknula da “ni sami srbijanski zastupnici pred sudom nisu djelovali kao da vjeruju u argumente koje su iznijeli” te poručila: “Hrvatska nije imala nikakve zločinačke namjere prema Srbima, kao što je to dokazano i u brojnim presudama Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju. Nismo svi isti i tražimo da Srbija preuzme odgovornost za svoju politiku.”

Presuda Međunarodnoga suda pravde u Haagu 3. veljače 2015.

Nakon usmenih izlaganja obiju strana, Sud je 3. veljače 2015. objavio presudu u predmetu Tužba Republike Hrvatske protiv Republike Srbije zbog povrede odredbi Konvencije UN-a iz 1948. o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Odluku je donijelo 17 sudaca: 15 stalnih sudaca Suda i dva *ad hoc* suca (za Hrvatsku i za Srbiju).

Ključna pitanja o kojima je Sud u spomenutom predmetu morao presuditi bila su:

1. Je li Sud nadležan za događaje nastale prije 27. travnja 1992. godine?
2. Smatra li Sud da je dokazan genocid nad Hrvatima u RH?
3. Smatra li Sud na temelju protutužbe da je dokazan genocid nad Srbima u RH tijekom i nakon operacije “Oluja”?

O tim je pitanjima Sud odlučio sljedeće:

1. Sud je odbacio prigovor Srbije da nije nadležan za događaje prije 27. travnja 1992., i to većinom od 11 sudaca koji su glasali za odbacivanje prigovora Srbije prema šest sudaca koji su bili za prihvaćanje prigovora. Tom je odlukom Sud većinom glasova potvrdio da je nadležan razmatrati sve događaje i sve dokaze koje mu je prezentirala Hrvatska. Dakle, time je potvrđena nadležnost Suda (i moguća odgovornost Srbije) za događaje nastale prije 27. travnja 1992. godine.

2. Sud je odbio tužbu RH, pri čemu je 15 sudaca glasalo za odbijanje, a dva su suca glasala protiv, tj. smatrala su da je dokazan genocid nad Hrvatima (suci iz Hrvatske i Brazila).

3. Sud je jednoglasno, dakle glasovima svih 17 sudaca, odbio protutužbu Srbije.²²

Sud je najprije razmatrao članak II (a) Konvencije o genocidu (ubijanje članova grupe)²³ i u tom smislu ubijanje etničkih Hrvata u RH između 1991. i 1995. od strane JNA i drugih srpskih snaga na području istočne Slavonije,²⁴ zapadne Slavonije,²⁵ Banovine,²⁶ Korduna,²⁷ Like²⁸ i Dalmacije.²⁹ Tako je, uz ostalo, Sud utvrdio da je ubijanje članova “zaštićene grupe” (Hrvata) kao *actus reus* genocida počinjen u Vukovaru i okolnim mjestima (uključujući događaje na Ovčari i u Veleprometu), Bogdanovcima, Lovasu, Dalju, Joševici, Hrvatskoj Dubici i okolnim mjestima, Poljanku, Škabrnji i Nadinu te Dubrovniku (Sud je iznio da ne smatra potrebnim razmatrati odvojeno svaki događaj koji je navela Hrvatska za više od sto gradova i sela).

Sud je potom razmatrao hrvatske dokaze o fizičkim ozljedama, zlostavljanju, mučenju, silovanju i drugom seksualnom zlostavljanju odnosno članak II (b) Konvencije o genocidu (teška povreda fizičkoga ili mentalnoga integriteta članova grupe).³⁰ Sud se koncentrirao na dokaze za pojedina mjesta na području istočne³¹ i zapadne Slavonije³² te Dalmacije³³ i utvrdio postojanje tih povreda u mjestima: Vukovar (s naglaskom na događaje u vukovarskoj bolnici te transfer na Ovčaru i u Velepromet), Bapska, Tovarnik, Berak, Lovas, Dalj, Voćin, Đulovac, Knin. Za ta je mjesta Sud utvrdio da je Hrvatska dokazala mučenje i seksualno zlostavljanje i zaključio da je Sud potpuno uvjeren da su na različitim lokacijama u istočnoj i zapadnoj Slavoniji, na Banovini, Kordunu, u Lici i Dalmaciji počinjeni zločini koji čine elemente genocida na štetu Hrvata (kao zaštićene grupe) što su ga počinile JNA i druge srpske snage.³⁴

Potom je Sud razmotrio dokaze kojima se dokazuje posebna namjera za počinjenje genocida, odnosno namjera da se biološki uništi zaštićena grupa

²² *Application of the Convention*, 145. Uz hrvatskoga predstavnika u procesu, suca Budislava Vukasa, protiv odbijanja tužbe RH bio je sudac Antônio Augusto Cançado Trindade iz Brazila, koji je smatrao da se na nekim područjima, posebno u istočnoj Slavoniji (Vukovar, Lovas, Bogdanovci, Ilok) i Lici (Saborsko), mogla utvrditi genocidna namjera, ako ne srpskoga državnog vodstva, onda barem određenih grupa pod njegovom kontrolom. *Isto*, “Dissenting opinion of Judge A. A. Cançado Trindade”, separate opinions, 1-142.

²³ *Isto*, “Article II (a): killing members of the protected group”, 73-91.

²⁴ *Isto*, “Region of Eastern Slavonia”, 74-81.

²⁵ *Isto*, “Region of Western Slavonia”, 81-82.

²⁶ *Isto*, “Region of Banovina/Banija”, 83-84.

²⁷ *Isto*, “Region of Kordun”, 85-86.

²⁸ *Isto*, “Region of Lika”, 86-87.

²⁹ *Isto*, “Region of Dalmatia”, 88-91.

³⁰ *Isto*, “Article II (b): causing serious bodily or mental harm to members of the group”, 91-102.

³¹ *Isto*, “Region of Eastern Slavonia”, 92-98.

³² *Isto*, “Region of Western Slavonia”, 98-100.

³³ *Isto*, “Region of Dalmatia”, 100-101.

³⁴ *Isto*, “Article II (b): causing serious bodily or mental harm to members of the group”, 110.

kao takva.³⁵ Sud je u tom smislu utvrdio da su Hrvati koji su živjeli na napadnutim područjima činili zaštićenu grupu i bili njezin bitan dio.³⁶ Nadalje, Sud je utvrdio postojanje obrasca ponašanja pri počinjenju zločina te iznio da je postojao sličan *modus operandi* u različitim dijelovima Hrvatske. Sud je razmatrao i kontekst u kojem se događaju zločini, a za što je Hrvatska dokazivala da se događao na području na kojem Srbija želi stvoriti veliku Srbiju. Iznimno je važno što se Sud raspravljajući o tome osvrnuo na zaključke MKSJ-a i s njima se izrijeком složio utvrdivši (čl. 426.) da su “politička vodstva Srbije i Srba u Hrvatskoj zajednički dijelili cilj stvaranja etnički homogena srpske države” i da je to bio kontekst u kojem su se događali zločini koji čine *actus reus* genocida nad Hrvatima.³⁷ Kako međutim, prema zaključcima MKSJ-a, djela koja čine *actus reus* genocida nisu bila počinjena s namjerom da se unište Hrvati nego s namjerom da ih se prisili da napuste spomenuta područja kako bi se mogla stvoriti etnički homogena srpska država, Sud je zaključio da se iz rečenog ne može zaključiti da je genocidna namjera jedini razumni zaključak koji se može izvući iz toga konteksta. Nadalje, Sud je razmatrao i priliku za počinjenje genocidnih djela, i to uz ostalo i tretmanom logoraša kao i s obzirom na ukupan broj ubijenih. Sud je tako zaključio da JNA i srpske snage nisu ubile sve Hrvate koje su zarobile te da je broj ubijenih relativno malen broj žrtava u odnosu prema veličini ciljane grupe. Dakle, iako je Sud utvrdio da je postojao obrazac ponašanja prema kojem su činjena genocidna djela prema zaštićenoj grupi Hrvata, Sud je zaključio da iz počinjenja tih genocidnih djela ne proizlazi kao jedini mogući zaključak namjera da se Hrvati unište u cijelosti ili djelomično kao grupa, odnosno da zločini koji čine elemente genocida i koji su počinjeni stoga nisu počinjeni s posebnom namjerom koja se traži kao nužan element da bi se ti događaji okarakterizirali kao genocid, pa je presudio da se tužba mora odbiti u cijelosti.³⁸

Naravno da su suci Raspravnoga vijeća i u ovom slučaju poštovali postojeće pravne standarde, no uzimajući u obzir povijesni kontekst i sudski utvrđenu sustavnost u počinjenju zločina, teško je prihvatiti objašnjenje presude da je hrvatska tužba za genocid odbijena među ostalim i zato što “broj ubijenih nije dovoljan u odnosu na veličinu iste etničke skupine na nekom području”, kao i zaključak u presudi da na Ovčari žrtve nisu ubijene “kao članovi zaštićene grupe, odnosno pripadnici iste etničke skupine, nego da su kažnjene ‘u statusu’ neprijatelja, u vojnom smislu”.³⁹

U vezi s protutužbom Srbije protiv Hrvatske, Sud je kao mogući *actus reus* razmatrao ubijanje članova grupe kao posljedicu granatiranja gradova u tzv. Krajini, prisilno raseljavanje, ubijanje u kolonama, ubijanje osoba srpske

³⁵ *Isto*, “Article II (c): deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part”, 102-109.

³⁶ *Isto*, “The genocidal intent (*dolus specialis*)”, 111.

³⁷ *Isto*, 116.

³⁸ *Isto*, 120.

³⁹ *Isto*, 118.

nacionalnosti koje su nakon “Oluje” ostale na oslobođenom području, zlostavljanje te uništenje i pljačkanje imovine.⁴⁰

Sud se uvelike osvrnuo na presudu MKSJ-a u predmetu Gotovina i zaključio je da nije bilo ubijanja članova grupe kao posljedice granatiranja. U presudi stoji da je Srbija skrenula pozornost na kontroverzije koje su proizišle iz presude Žalbenoga vijeća u predmetu Gotovina, no Sud je zaključio da nije predložen nikakav dokaz, prije ili nakon presude MKSJ-a, koji bi neoborivo pokazao da su hrvatske vlasti ciljano namjeravale granatirati gradska područja koja su naseljavali Srbi. U presudi se potom kaže da se takva namjera posebice ne može iščitati iz Brijunskih transkripata niti je moguće utvrditi da je ona nedvojbeno ustanovljena na temelju izjava osoba koje su svjedočile pred Sudskim vijećem MKSJ-a u predmetu Gotovina, a koje su navedene i kao svjedoci Srbije u ovom predmetu.

Glede raseljavanja, Srbija je tvrdila da je bilo prisilnoga masovnog raseljavanja Srba zbog političkoga plana hrvatskih vlasti. Hrvatska je osporila takav zahtjev pozivajući se na utvrđenja iz obiju presuda MKSJ-a u predmetu Gotovina (prvostupanjske i one konačne donesene u povodu žalbe 16. studenoga 2012.) te tvrdila, uz ostalo, da su Srbi otišli na temelju odluke o evakuaciji koju je donijelo Vrhovno vijeće obrane RSK-a. Sud je utvrdio da prisilno raseljavanje, čak i ako bi se dokazalo, u ovom slučaju ne može biti element genocida. Sud je također zaključio da je bilo ubijanja u kolonama, makar ne može utvrditi broj ubijenih, te da postoji ozbiljna sumnja je li to učinjeno sustavno. Sud je utvrdio da se iz popisa Hrvatskoga helsinškog odbora i srpske udruge “Veritas” ne može utvrditi broj ubijenih osoba koje su ostale nakon “Oluje”, no potvrdio je da je određeni broj osoba bio ubijen, što Hrvatska nije negirala u postupku. S obzirom na navedeno, Sud je zaključno utvrdio kako je uvjeren da je tijekom i nakon operacije “Oluja” bilo zločina protiv srpskoga stanovništva koji potpadaju pod *actus reus* genocida.⁴¹

Glede *genocidne namjere*, Sud je razmatrao Brijunski transkript i zaključio da on, čak ni uza sve ostale predložene dokaze i prikaz političkoga i vojnoga konteksta, ne može utvrditi postojanje specifične namjere za počinjenje genocida. Sud je nadalje utvrdio i da nije bilo obrasca ponašanja u postupanju hrvatskih vlasti prije, za vrijeme i nakon operacije “Oluja”. Dokazani slučajevi nisu provedeni na razini koja bi upozoravala na genocidnu namjeru. S obzirom na sve navedeno, Sud je utvrdio da Srbija nije dokazala genocidnu namjeru te da stoga nije bilo genocida tijekom i nakon operacije “Oluja”, pa ne mogu opstati ni drugi zahtjevi iz protutužbe, te je presudio da se protutužba mora u cijelosti odbiti.⁴²

⁴⁰ Isto, 121-137.

⁴¹ Isto, “Conclusion as to the existence of the *actus reus* of genocide”, 137.

⁴² Isto, “The genocidal intent (*dolus specialis*)”, 142.

Zaključak

O presudi Međunarodnoga suda pravde u Haagu 3. veljače 2015. svoje je mišljenje u intervjuu za HTV 8. veljače 2015. dao prof. dr. sc. Mirjan Damaška, profesor emeritus na američkom Sveučilištu Yale i član hrvatskogaavnog tima: “Presudi Međunarodnoga suda pravde ne treba pripisivati veće negativno značenje od onog koje doista zaslužuje. Da bi se smanjilo nezadovoljstvo i razočaranje ishodom parnice, posebno u ratom napućenim sredinama, treba imati na umu da se u nadležnost suda ubrajalo samo pitanje državne odgovornosti zbog povrede Konvencije o genocidu. Odluka Suda da genocida nije bilo ne znači stoga da događaji koji su dali povoda parnici ne predstavljaju druge izvanredno teške zločine protiv čovječnosti i ratnog prava. Bilo bi stoga pogrešno kad bi zločinima pogođene osobe pomislile da im se presudom Međunarodnoga suda pravde odriče status žrtve teških kaznenih djela. Naprotiv, obrazlažući zaključak većine sudaca da Hrvatska nije dokazala genocidnu namjeru Srbije, presuda jasno utvrđuje postojanje tih zločina. Bila bi još veća pogreška pomisliti da okolnost što Srbija nije osuđena za genocid znači da se ne može smatrati agresorom. Država može biti odgovorna za genocid a da nije počinila agresiju, baš kao što može počinuti agresiju a da ne bude odgovorna za genocid. Unatoč gubitku parnice, s njom povezani troškovi i napori hrvatskogaavnog tima nisu ostali potpuno bez ploda. Iz presude se stječe jasna slika o kalvariji kroz koju je Hrvatska prošla tijekom Domovinskog rata. Saznanje o teškim stradanjima naših ljudi međunarodna je javnost, doduše, mogla dobiti i iz presuda MKSJ-a, ali samo u nepovezanim fragmentima zbog izoliranih činjeničnih utvrđenja u postupcima protiv određenih osoba. Tome nasuprot, presuda Međunarodnoga suda pravde pruža sad panoramsku sliku strahota koje su se tijekom rata dogodile u Hrvatskoj.”⁴³

S obzirom na navedeno, bez obzira na njezin ishod, može se zaključiti da je spomenuta tužba Hrvatske protiv Srbije bila potrebna da bi se domaća i međunarodna javnost na cjelovit način upoznala s događajima iz Domovinskoga rata, a posebice s njegovim uzrokom. Važnost je te tužbe i u tome što su otvorena neka pitanja o kojima se do tada nije raspravljalo pred MKSJ-om (npr. odgovornost srbijanskoga vodstva i vrha JNA za agresiju na Hrvatsku i počinjene zločine). Dakako, posebna je važnost i u samoj činjenici da se Međunarodni sud pravde u Haagu (koji je zadužen za sporove među državama) proglasio nadležnim za spomenutu tužbu, jer to potvrđuje zaključak da rat u Hrvatskoj nije bio građanski.

I na kraju, u kontekstu određivanja važnosti 1995. u hrvatskoj povijesti, presuda Međunarodnoga suda u Haagu važna je i kao pravna potvrda činjenice da tijekom i nakon operacije “Oluja” nije bilo genocida te da “Oluja” nije bila “udruženi zločinački pothvat”, kako se ta definicija pokušala nametnuti

⁴³ Hrvatska radiotelevizija, Ekskluzivni intervju s prof. Damaškom, 8. 2. 2015. Pristup ostvaren 11. 10. 2015. <http://vijesti.hrt.hr/271437/prof-damaska-unatoc-gubitku-parnice-iz-presude-se-stjece-jasna-slika-o-kalvariji-kroz-koju-je-hrvatska-prosla>, preuzeto 11. 10. 2015.

javnosti da bi se legitimno pravo Hrvatske na oslobađanje svojega okupiranog područja, a naroda na samostalnu državu, prikazalo kao zločinačko, a samim time i Hrvatska prikazala kao zločinačka država.

Usto što, za razliku od presuda MKSJ-a, omogućuje jasnu spoznaju uzroka Domovinskoga rata – a to je pokušaj političkoga vodstva Srbije i Srba u Hrvatskoj da stvore “etnički homogenu srpsku državu” i na prostoru RH – ta presuda omogućuje i cjelovitiji uvid u tijek rata. Za domaću i međunarodnu javnost to je važno da bi se razumjelo zašto je RH 1995., da bi ostvarila teritorijalnu cjelovitost u svojim međunarodno priznatim granicama, bila prinuđena provesti oslobodilačke operacije “Bljesak” i “Oluju”.

Zbog njihove presudne važnosti za opstojnost Hrvatske u međunarodno priznatim granicama i za budućnost hrvatskoga naroda, te pobjedonosne operacije hrvatskih oružanih snaga, koje se spominju i u presudi Međunarodnoga suda pravde u Haagu od 3. veljače 2015., promovirale su 1995. u jednu od najvažnijih godina u hrvatskoj povijesti.

Arhivski izvori:

Hrvatska – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Objavljeni izvori i literatura:

Akrap, Anđelko. “Demografski kontekst raspada SFR Jugoslavije”. *Pilar. Časopis za društvene i humanističke studije* III (2008), br. 5 (1).

Application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Croatia v. Serbia), Haag, 3 February 2015.

Barić, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

Bijela knjiga Vlade Republike Hrvatske o suradnji s Međunarodnim sudom za kazneno gonjenje osoba... . Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obrane, 1999.

Cohen, Philip J. *Tajni rat Srbije.* Zagreb, 1997.

Glasnik Hrvatske demokratske zajednice (Zagreb), 1990.

Glasnik Krajine (Knin), 1991.

Hrvatska radiotelevizija, Ekskluzivni intervju s prof. Damaškom, 8. 2. 2015. Pristup ostvaren 11. 10. 2015. <http://vijesti.hrt.hr/271437/prof-damaska-unatoc-gubitku-parnice-iz-presude-se-stjece-jasna-slika-o-kalvariji-kroz-koju-je-hrvatska-prosla>.

Jović, Borisav. *Poslednji dani SFRJ. Izvodi iz dnevnika*. Beograd: Politika, 1995.

Kadijević, Veljko. *Moje viđenje raspada*. Beograd: Politika, 1993.

Nazor, Ante. "Kontinuitet velikosrpske ideologije kao uzrok rata u Hrvatskoj 1990-ih". U: *Vukovar '91. – istina i/ili osporavanje (između znanosti i manipulacije)*, uredili Dražen Živić, Sanja Špoljar Vržina, Vinicije B. Lupis i Sandra Cvikić. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar, Zagreb – Vukovar 2013.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., knjiga 2: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990. – 1991.)*. Zagreb-Slavonski Brod, 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., knjiga 4: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*. Zagreb-Slavonski Brod, 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., knjiga 6: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*. Zagreb-Slavonski Brod, 2009.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., knjiga 17: *Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (svibanj-listopad 1995.)*. Zagreb, 2015.

Scharf, Michael P.; Schabas, William A. *Slobodan Milosevic On Trial: A Companion*. The Continuum International Publishing Group Inc., 2002.

Stambolić, Ivan. *Put u bespuće*. Beograd, 1995.

Ustav Republike Hrvatske, Izvorišne osnove. *Narodne novine* (Zagreb), 56 (1990).

Valentić, Mirko. *Rat protiv Hrvatske 1991. – 1995. (velikosrpski projekti od ideje do realizacije)*. Zagreb, 2010.

Živić, Dražen. "Demografska dinamika i prostorni razmještaj Hrvata u Vojvodini – čimbenici i pokazatelji". *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata* (2012), br. 4.

SUMMARY

VERDICT BY THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE IN THE HAGUE ON FEBRUARY THE THIRD 2015 AND THE HISTORICAL FACTS

The paper, based on the content of the verdict by the International Court of Justice in the Hague on mutual claims of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia for genocide, as well as the notes from the author as a hearing participant before that Court, discusses the points of the verdict, the course of the trial and the data presented in this procedure, as well as the significance of this verdict for the understanding of the events in Croatia during the first half of the 1990-ies.

Key words: the International Court of Justice; genocide; the Republic of Croatia; the Republic of Serbia; the Republic of Serbian Krajina; Great-Serbian policy; Slobodan Milošević; Franjo Tuđman; the operation “Storm”